

УДК [37.013.42:373.5](09)(477)"19"

© Фазан В. В., Штефан Л. А., Кузнецова О. Ю., 2023.

<https://orcid.org/0000-0002-9823-3704>

<https://orcid.org/0000-0002-6281-980X>

<https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2023.55.11>

**В. В. Фазан,
Л. А. Штефан,
О. Ю. Кузнецова**

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ У 20-30-ТІ РР. XX СТОЛІТТЯ

У статті визначено та схарактеризовано напрями, зміст, форми і методи організації соціально-педагогічної допомоги дітям в Україні у 20-30-ті рр. XX століття. Наголошено, що постійні кризові явища та нестабільність тогочасного суспільства призвели до різкого зростання злочинності, бездоглядності, безробіття, проблем з фізичним і психічним розвитком у значної частини дитячого населення, масової хвороби, захоплення неповнолітніх бурлакуванням і жебракуванням.

Наголошено, що важливим документом у даному напрямі була «Декларація про соціальне виховання дітей» (1920 р.), яка проголошувала ідею захисту дитячого населення. Згідно з цією Декларацією необхідно було захищати права кожної дитини, яка перебуває в сім'ї та потребує певної соціальної допомоги. Ці чинники зумовлювали необхідність організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми.

Установлено, що при організації соціально-педагогічної допомоги дітям у досліджуваний період використовувалися такі форми, як дитяче самоврядування й створення дитячих громадських об'єднань і здійснювалися діагностична, організаційна, координувальна та консультативна функції. До головних напрямів соціально-педагогічної допомоги в 20-30-ті рр. XX століття належали: робота з сім'єю дитини; організації колективного виховання та педагогічного керівництва дозвіллевою діяльністю дітей і деякі інші.

У статті також з'ясовано завдання соціально-педагогічної допомоги дітям, які передбачали: сприяння формуванню дитячого колективу; виявлення суспільної активності дитячого населення; забезпечення успішної взаємодії школи та родини; організацію дозвілля дітей; підготовку дітей до усвідомленого вибору майбутньої професії; сприяння їхній успішній соціалізації.

До провідних форм та методів соціально-педагогічної допомоги дітям у досліджуваний період належали: бесіда, розповідь, метод арттерапії, виконання педагогічних вимог, організація суспільно корисної діяльності, залучення дітей до здорового дитячого колективу, проведення індивідуальної роботи, роз'яснення, залучення до роботи в гуртках, переконання, доручення,

вимога, приклад та деякі інші. З'ясовано, що з батьками проводились індивідуальні бесіди, надавалися консультації, організовувались лекції, семінари, проводились зустрічі з медичними працівниками тощо.

Ключові слова: дитяче населення, соціально-педагогічна допомога, напрями, форми, методи, функції.

Fazan V. V., Shtefan L. A., Kuznetsova O. Yu. Social and pedagogical assistance to children in the 20s and 30s of the XX century. The article explores the directions, content, forms and methods of organization of socio-pedagogical assistance to children in Ukraine in the 20s and 30s of the XX century. The lengthy crisis phenomena and the instability in the society during the period under research are identified as the factors that led to a sharp increase in crime, neglect, unemployment, problems with physical and mental development of a large part of the child population, mass disease, minors' begging.

The "Declaration on the Social Education of Children" (1920) is singled out as an important document that proclaimed the idea of protecting the child population. The Declaration proclaimed the necessity for protecting the rights of every child living in a family and requiring certain social assistance. The adoption of the declaration alongside other aspects prompted the organization of socio-pedagogical work with children.

Such forms as children's self-government and creation of children's public associations are determined as the essential forms of organization of social-pedagogical assistance to children during the given period, and diagnostic, organizational, coordinating, and consulting functions of social-pedagogical assistance to children are characterized. The main directions of socio-pedagogical assistance to children in the 20s and 30s of the XX century are identified: work with the child's family; organization of collective education and pedagogical guidance of children's leisure activities among others.

The article also clarifies the tasks of social and pedagogical assistance to children, which included: promoting the formation of a children's collective; identifying types of social activity of the child population; ensuring successful interaction between school and family; organization of children's leisure time; preparing children for a conscious choice of future profession; promoting their successful socialization.

Conversations, storytelling and art therapy methods, following pedagogical requirements, organization of socially useful activities, involvement of children in a healthy children's collective, their involvement in group work, individual work with children, convincing them, setting them examples and some other activities are defined as the leading forms and methods of socio-pedagogical assistance to children of the researched period. Special work with parents in the form of individual conversations, consultations, lectures, seminars, meetings with medical professionals, etc. focused on socio-pedagogical assistance to children is characterised.

Keywords: *child population, social and pedagogical assistance, directions, forms, methods, functions.*

Вступ. Сьогодні українському суспільству притаманні кризові явища, соціальні, економічні й політичні суперечності. Нестабільність розвитку суспільства, військові події сприяють докорінній зміні умов життя людей, зниженню виховного потенціалу сім'ї і закладів освіти як основних інституцій соціалізації особистості, збільшенню кількості правопорушень серед дитячого населення, посиленню влади вулиці над дітьми, зростанню бездоглядності, збільшенню кількості неповнолітніх, котрі хворі на алкоголізм і наркоманію.

За таких умов проблема організації соціально-педагогічної допомоги підростаючому поколінню у державній політиці посідає провідне місце. Про це свідчать Закони України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» (2012 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001 р.), Наказ МОН України № 1/8794-22 «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022-2023 навчальному році» (2022 р.), Постанова КМ України № 1124 «Деякі питання надання соціальних послуг» (2023 р.) та інші документи. Так, у наказі Міністерства освіти і науки України наголошено, що заклади освіти мають забезпечувати систему превентивного виховання молодого покоління, розробляти дієві програми профілактики правопорушень серед дітей та попередження дитячої бездоглядності й безпритульності. Крім цього, у документі наголошується на потребі створення системи психолого-педагогічної допомоги як дітям, так і їхнім сім'ям.

Окремі питання організації соціально-педагогічної допомоги дитячому населенню знайшли відбиття у працях О. Безпалько, І. Зверевої, А. Капської, О. Карпенко, Г. Лактіонової, А. Малько, Л. Міщик, Ю. Поліщука, С. Толстоухової, І. Трубавіної, С. Харченка та ін. На наш погляд, зазначене питання потребує свого вивчення в історичній ретроспективі, оскільки в 20-30-ті рр. XX століття було накопичено педагогічно цінні напрями, форми та методи організації соціально-педагогічної діяльності з дітьми та їхніми сім'ями.

Мета та завдання. Мета статті – схарактеризувати напрями, зміст, форми та методи організації соціально-педагогічної допомоги дітям у 20-30-ті рр. XX століття.

Методи дослідження. У статті використано теоретичні методи наукового пізнання, як-от: узагальнення, систематизація, аналіз – для визначення напрямів, змісту, форм і методів організації соціально-педагогічної допомоги дитячому населенню України в досліджуваний період.

Результати. Війна та революційні події мали катастрофічні наслідки для України. У результаті збройної боротьби, терору, різноманітних епідемій, еміграційних процесів наша держава втратила близько 4 млн. осіб. Скорочення виробництва відбулося приблизно в дев'ять разів. Промисловість була повністю зруйнована. В Українській республіці спостерігалася соціально-політична нестабільність (Bilotserkivskyi, 1999).

Постійні кризові явища та нестабільність призвели до різкого зростання злочинності, бездоглядності та безробіття. Саме в цей період значна частина дитячого населення мала проблеми з фізичним та психічним розвитком. Діти масово хворіли. Як наслідок психічних порушень у дітей відбувається зростання злочинності, захоплення їх бурлакуванням і жебракуванням.

У 20-ті рр. XX століття уряд держави робив спроби щодо вирішення найбільш болючих суспільно-політичних і соціально-економічних проблем. На розв'язання зазначених проблем була спрямована українізація, нова економічна політика та нова державна політика в галузі освіти. Саме освітня політика передбачала невідкладне проведення системи соціально-педагогічних заходів щодо допомоги неповнолітнім.

Важливим документом у цьому напрямі виступала «Декларація про соціальне виховання дітей» (1920 рік), яка порушувала ідею захисту дитячого населення. У відповідності з цією Декларацією необхідно було провести масовий облік дітей до 15 років. Разом з тим, Декларація вимагала захисту прав кожної дитини, котра перебуває в сім'ї і потребує певної соціальної допомоги. Зазначені чинники зумовлювали необхідність організації соціально-педагогічної роботи (Deklaratsiia Narkomosvity U.S.R.R. pro sotsialne vykhovannia ditei, 1920).

Провідні положення Декларації знайшли своє відбиття в Кодексі законів про народну освіту УРСР (1922 рік). Це був важливий документ, котрий сприяв організації соціально-педагогічної допомоги дитячому населенню. Кодекс унормував функції відділів соціально-правової охорони неповнолітніх, зобов'язав Головний комітет соціального виховання відкривати дослідно-педологічні станції, визначив їхню структуру та функції.

Зазначений Кодекс законів передбачав і діяльність інституту дитячої інспекції, сформулював його мету, котра полягала в профілактиці бездоглядності, правопорушень та боротьбі з цими явищами. До проведення соціально-педагогічної діяльності дозволялося залучати різноманітні громадські об'єднання, зокрема і товариство «Друзі дітей».

Необхідно також наголосити на тому, що певний вплив на організацію соціально-педагогічної допомоги дітям у досліджуваний період мали і науково-дослідні інститути, кафедри й музеї педагогічного характеру. Серед

зазначених установ варто також назвати Харківський інститут народної освіти, кафедри народного здоров'я, соціальної медицини та педагогіки, які існували при Всеукраїнській академії наук, кабінети соціальної педагогіки й лікарсько-педагогічні кабінети, що були створені при дослідно-педологічних станціях, науково-педагогічні комісії та ін.

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що в означений період в більшості українських шкіл функціонували і педологічні осередки, які переважно займалися вивченням учнів та учнівських колективів. До складу таких осередків входили педологи, лікарі, класні керівники молодших та старших класів, батьки, представники громадськості та товариств «Друзі дітей» (Palii, 1934).

Як свідчать архівні матеріали, організацією соціально-педагогічної допомоги дітям крім товариств «Друзі дітей» займалися товариства «Сприяння», Червоного Хреста й деякі інші.

Узагальнення архівних даних та інших матеріалів приводить до висновку, що осередки «Друзів дітей» активно залучали громадськість до справи допомоги дітям, займалися захистом дитячих прав та здоров'я, боролися з експлуатацією наймитів, надавали дітям індивідуальну матеріальну допомогу (Baran-Butovych, 1930).

Як свідчить проведене дослідження, завдання соціально-педагогічної допомоги дітям у 20-30-ті рр. ХХ століття полягали у:

- сприянні формуванню дитячого колективу, виявленні суспільної активності дитячого населення;
- забезпеченні успішної взаємодії школи та родини;
- організації дозвілля дітей;
- підготовці дітей до усвідомленого вибору майбутньої професії;
- сприянні їхній успішній соціалізації, особливо тих дітей, котрі потребують спеціальної уваги і допомоги (діти, що схильні до жебракування, бродяжництва, правопорушень, вживання алкогольних напоїв і наркотиків) (Volobuiev, 1932; Sokolianskyi, 1928).

Зазначені завдання знайшли своє відбиття у напрямках організації соціально-педагогічної допомоги дітям у досліджуваний період.

Теоретичним підґрунтям щодо *організації колективного виховання дітей*, виступали праці таких вчених, як О. Залужний, С. Лозинський, І. Соколянський та ін.

Так, О. Залужний виокремив п'ять типів колективів дітей.

Перший тип – колективи, котрі створювалися для виконання певних функцій, зокрема, прибирання приміщення тощо. Зазначені колективи, як правило, існували недовго.

До другого типу належать колективи, які виникають за симпатіями. До їх числа можна віднести вуличні компанії дітей, зібрання безпритульних та різних правопорушників й ін.

Третій тип – організовані спілки, короткочасні роботи у майстернях, участь у зборах та ін.

До четвертого типу дитячих колективів належать начальні групи, гуртки, об'єднання тощо.

П'ятий тип включає всі колективи, які складаються з більш простих колективів – будинки дитячої творчості, промислові об'єднання для дітей та ін. О. Залужний також запропонував систему діагностики, котра передбачає вивчення поведінки групи в залежності від впливу оточення та ситуації; поведінки, що зумовлена виховними інструкціями; організованості, складу та успішності групи (Zaluzhnyi, 1926).

Необхідно також наголосити на тому, що при організації соціально-педагогічної допомоги дітям використовувалися такі форми, як дитяче самоврядування й створення дитячих громадських об'єднань та здійснювалися діагностична, організаційна, координувальна і консультаційна функція.

Діагностична функція полягала в діагностиці організованості дитячого колективу, виявленні лідерів серед дітей, перевірці відповідності змісту та характеру роботи дитячому розвитку, вивченні так званих важких дітей, дітей, які «випадають» із дитячого колективу та ін. (Volobuiev, 1932).

Організаційна функція передбачала визначення структури дитячого самоврядування та залучення дітей до його органів (Муронов, 1928). Інколи, за умов високого рівня організованості дітей, організаційна функція замінювалась на *координаційну*, котра полягала в узгодженні дій органів дитячого самоврядування з навколишнім середовищем, координації їхньої діяльності тощо.

Консультаційна функція полягала у наданні дитячому населенню пояснень, рекомендацій, порад та практичної допомоги. До методів соціально-педагогічної допомоги належали: бесіди, переконання, пояснення, доручення, вимога, приклад.

Як свідчить проведене дослідження, що до напрямів соціально-педагогічної допомоги в 20-30-ті рр. XX століття належала і *робота з сім'єю дитини*. Варто також наголосити на тому, що ставлення до цього питання протягом досліджуваного періоду було різним. Так, на початку 20-х років XX століття спостерігалось пасивне ставлення до родинного оточення, що знайшло прояв у простому спостереженні за ним.

Це можна пояснити пануванням у існуючому суспільстві «теорії відмирання сім'ї». Починаючи вже з другої половини 20-х рр., постало

завдання не тільки вивчення родинного середовища, а й можливостей впливу на нього. Саме в цей період починають з'являтися праці з питань взаємодії соціально-педагогічних працівників. До таких праць належать роботи Д. Ашкінадзе, І. Соколянського, А. Тер-Гевондян, Я. Шекери та деяких інших дослідників.

Наприклад, І. Соколянський радив ввести педагогічний побут у кожную родину, надати їй дієві способи поводження з дітьми, націлити її на розумні стосунки між дорослими й дітьми (Sokolianskyi, 1928). Д. Ашкінадзе й Я. Шекера наполягали на важливості педагогічної роботи з батьками. Науковці стверджували, що сім'я виступає найближчим і одним із найважливіших чинників виховання підростаючого покоління. Виходячи з цього, досконале вивчення сім'ї є одним із важливих завдань.

Велику увагу дослідники приділяли вивченню можливостей педагогізації родини. Наприклад, О. Шахрай провідними шляхами педагогізації родини вважала її обстеження на дому, створення постійно діючих педагогічних консультацій у різних установах, читання доповідей та проведення розмов на педагогічні та санітарно-гігієнічні теми (Shakhrai, 1929). Науковець також надає поради щодо створення педагогічних консультацій при школах. За думкою дослідниці, подібні консультації повинні працювати у чітко зазначені години у шкільному приміщенні і до них мають можливість звертатися батьки з питань виникнення непорозумінь, конфліктів з дитиною (Shakhrai, 1929).

А. Тер-Гевондян до шляхів педагогізації родин додала і активне залучення батьків до діяльності Комітетів Сприяння, шкільних комісій, трудової допомоги школі, батьківських зборів, підготовка для батьків шкільної газети, відкриття при школах спеціальних кімнат для батьків (Ter-Hevondian, 1929).

У процесі надання соціально-педагогічної допомоги сім'ї реалізовувалися такі функції, як *діагностична, освітня, консультаційна*.

З метою вивчення родини проводилися бесіди з дітьми та їхніми батьками, вивчалися умови проживання дітей в сім'ї. Аналізувалася інформація про склад родини, її матеріальне становище, правильність харчування дитини та санітарно-гігієнічні умови її перебування (Palii, 1934).

Освітня функція знаходила свою реалізацію під час масових та групових форм діяльності з батьками, а саме: проведенні батьківських зборів, організації лекцій, засідань гуртків для батьків, проведенні так званих університетів, семінарів, диспутів та ін. У період їх проведення обговорювалися теми, які стосувались догляду й виховання дітей у сім'ї, ознайомлення батьків із особливостями роботи різноманітних дитячих установ та організацій.

Консультаційна функція проявлялася в індивідуальних консультаціях з батьками. З цією метою обиралися спеціальне приміщення, де відбувалася щира бесіда (Palii, 1934).

Соціально-педагогічна допомога в досліджуваний період полягала і в організації *педагогічного керівництва дозвіллевою діяльністю дітей*. З цією метою проводилися настільні й рухливі ігри, організовувалися виступи самодіяльних колективів та працювали гуртки різного спрямування, влаштовувалися походи до театрів, кіно, музеїв, проводилися екскурсії, вікторини та конкурси.

До методів соціально-педагогічної допомоги дітям у 20-30-ті рр. належали: бесіди, розповіді, метод арттерапії, виконання педагогічних вимог, здійснення суспільно корисної діяльності та ін.

Аналіз та узагальнення науково-педагогічних матеріалів свідчить про те, що соціально-педагогічна допомога у період, який вивчається, надавалась дітям, що схильні до жебракування, бродяжництва, різноманітних правопорушень і до вживання алкоголю та наркотиків.

Проводилось обстеження соціально-побутових умов сімей з метою своєчасного виявлення проблемних дітей, проводилися індивідуальні бесіди як з батьками, так і учнями, масове залучення цих дітей до діяльності в різноманітних гуртках. Для батьків та дітей організовувалися лекції і семінари, присвячені питанням формування здорового способу життя, проводились зустрічі з медичними працівниками.

Також надавалась соціально-педагогічна допомога з питань перевиховання дітей, котрі потребували особливої уваги, і здійснювався вплив на їхнє оточення. Корекція поведінки подібних дітей відбувалася шляхом залучення їх до здорового дитячого колективу, проведення індивідуальних бесід, роз'яснення, залучення до діяльності гуртків. З батьками також проводились як індивідуальні бесіди, так і надавалися консультації (Shtefan, 2003).

З огляду на те, що діти, схильні до жебракування, бродяжництва, правопорушень, вживання алкоголю і наркотиків, були переважно вихідцями з дуже бідних сімей, їм також надавалась певна матеріальна допомога, яка полягала у: видачі безплатних гарячих сніданків бідним дітям; купівлі їм білизни, одягу, взуття, підручників тощо.

За необхідності, неповнолітні, схильні до вживання наркотичних речовин і алкоголю, відправлялися на лікування, яке проводилося в дитячих амбулаторіях, психіатричних школах, школах-санаторіях і школах-лікарнях медичними працівниками, серед яких обов'язково був лікар-психіатр (Shtefan, 2003).

Соціально-педагогічна допомога дітям, що схильні до жебракування, бродяжництва та правопорушень, надавалася як соціально-педагогічними працівниками, так і органами соціально-правової охорони неповнолітніх, дитячими соціальними інспекціями, комісіями в справах неповнолітніх.

Обговорення. Проведений науковий пошук підтверджує висновки науковців (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Г. Лактіонова, А. Малько, Л. Міщик, Ю. Поліщук, С. Толстоухова, І. Трубавіна, С. Харченко та ін.) про те, що в 20-30-ті рр. XX століття питаннями надання соціально-педагогічної допомоги дітям опікувалися як держава, так і різноманітні установи, товариства («Друзі дітей», «Сприяння», Червоного Хреста й деякі інші).

Висновки. Отже, соціально-педагогічна допомога дітям у 20-30-ті рр. XX століття полягала у: колективному вихованні дітей; взаємодії із їхніми сім'ями; професійній орієнтації дітей; організації їхнього дозвілля; забезпеченні успішної соціалізації дітей, котрі схильні до жебракування, бродяжництва, правопорушень, вживання алкоголю та наркотиків. До перспективної тематики подальших наукових пошуків можна віднести порівняльний аналіз організації соціально-педагогічної допомоги дітям на різних етапах розвитку Української держави.

ЛІТЕРАТУРА

- Білоцерківський В. Я. Історія України. Курс лекцій. Харків, 1999. 652 с.
Декларація Наркомосвіти У.С.Р.Р. про соціальне виховання дітей. 1/VII 1920. *Пролетарська освіта*. 1920. № 1.
Палій Р. Робота з батьками в політехнічній школі. *Політехнічна школа*. 1934. № 6. С. 26-29.
Баран-Бутович П. Г. З практики громадсько-корисної роботи в школі. *Шлях освіти*. 1930. № 11-12. С. 185-189.
Волобуєв П. Організуємо педологічну роботу в школі. *Політехнічна школа*. 1932. № 8-9. С. 30-36.
Соколянський І. Педагогіка школи та родини в системі соціального виховання. *Радянська освіта*. 1928. № 10. С. 3-14.
Залужний О. Методи вивчення дитячого колективу. Х. : Книгоспілка, 1926. 63 с.
Миронов М. Про шкільну самоорганізацію дітей. *Радянська освіта*. 1928. № 1. С. 19-22.
Тер-Гевондян А. Шляхи педагогізації сім'ї. *Радянська освіта*. 1929. № 1. С. 28-34.
Шахрай О. Педагогізація родини. *Радянська освіта*. 1929. № 1. С. 25-28.
Штефан Л. А. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20-90-ті рр. XX ст.): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01, Харків, 2003. 493 с.

REFERENCES

- Bilotserkivskiy, V. Ya. (1999) Istoriiia Ukrainy [History of Ukraine]. Kurs lektzii. Kharkiv. 652 s. (in Ukrainian).
Deklaratsiia Narkomosvity U.S.R.R. pro sotsialne vykhovannia ditei. (1920) [Declaration of the People's Education Council of the U.S.S.R.R. about social education of children] 1/VII 1920. *Proletarska osvita*. № 1. (in Ukrainian).

- Palii, R. (1934) Robota z batkamy v politekhnichnii shkoli [Working with parents in a polytechnic school]. *Politekhnichna shkola*. № 6. S. 26-29. (in Ukrainian).
- Baran-Butovych, P. H. (1930) Z praktyky hromadsko-korysnoi roboty v shkoli [From the practice of community service at school.]. *Shliakh osvity*. № 11-12. S. 185-189 (in Ukrainian).
- Volobuiev, P. (1932) Orhanizuimo pedolohichnu robotu v shkoli [Let's organize pedagogical work at school]. *Politekhnichna shkola*. № 8-9. S. 30-36. (in Ukrainian).
- Sokolianskyi, I. (1928) Pedahohika shkoly ta rodyny v systemi sotsialnoho vykhovannia [School and family pedagogy in the system of social education]. *Radianska osvita*. № 10. S. 3-14. (in Ukrainian).
- Zaluzhnyi, O. (1926) Metody vyvchennia dytiachoho kolektyvu. [Methods of studying children's team]. Kh. : Knyhospilka, 63 s. (in Ukrainian).
- Myronov, M. (1928) Pro shkilnu samoorhanizatsiiu ditei [About school self-organization of children]. *Radianska osvita*. № 1. S. 19-22. (in Ukrainian).
- Ter-Hevondian, A. (1929). Shliakhy pedahohizatsii simei [Ways of family pedagogy]. *Radianska osvita*. № 1. C. 28-34. (in Ukrainian).
- Shakhrai, O. (1929) Pedahohizatsiia rodyny [Family pedagogy]. *Radianska osvita*. № 1. S. 25-28. (in Ukrainian).
- Shtefan, L. A. (2003). Stanovlennia ta rozvytok sotsialnoi pedahohiky yak nauky v Ukraini (20-90-ti rr. XX st.) [Formation and development of social pedagogy as a science in Ukraine (20-90s of the XX century)]: dys. ... doktora ped. nauk: 13.00.01, Kharkiv, 2003. 493 s. (in Ukrainian).

Інформація про авторів:

Фазан Василь Васильович: ORCID:

<http://orcid.org/0000-0002-9823-3704>, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, вул. Остроградського, 2, м. Полтава, Україна 36000
e-mail: fazanvv@gmail.com

Штефан Людмила Андріївна:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6281-980X>, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61166
e-mail: Valeriy.61.sh@gmail.com

Кузнецова Олена Юріївна: ORCID:

<https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>, доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри іноземних мов Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна 61000
e-mail: o.yu.kuznetsova@nlu.edu.ua

Information about the authors:

Fazan Vasyl Vasylovych:

<http://orcid.org/0000-0002-9823-3704>, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, vice-rector for scientific work, V. H. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ostrohradskoho street, 2, Poltava, Ukraine 36000

e-mail: fazanvv@gmail.com

Shtefan Liudmyla Andriivna:

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6281-980X>; Dr. hab. in Pedagogy, Professor, Professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine, 61166

e-mail: Valeriy.61.sh@gmail.com

Kuznetsova Olena Yuriivna: ORCID:

<https://orcid.org/0000-0003-1156-1842>, Dr. hab. in Pedagogy, Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages of Yaroslav Mudryi Natrional Law University, Pushkinska street, 77, Kharkiv, Ukraine 61000

e-mail: o.yu.kuznetsova@nlu.edu.ua

Цитуйте цю статтю як: Фазан В. В., Штефан Л. А., Кузнецова О. Ю. Соціально-педагогічна допомога дітям у 20-30-ті рр. XX століття. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2023. № 55. С. 123-133

DOI: 10.34142/23128046.2023.55.11

Дата надходження статті до редакції: 24.09.2023

Стаття прийнята до друку: 16.10.2023